

לְבַנְיִינָה שֶׁל הַלְכָּה

שיעורי הלכות שבת שהעביר מו"ר רה"י בביהמ"ד בשבת קודש
מלאכת לש – בלילה רכה – חלק ב

שינוי סדר החומרים

בעיסה רכה ולא בעיסה עבה. הדבר מוכח מן הגמ' שלגבי עיסה עבה הזכירה סוגים אחרים של שינוי ולא הסתמכה על שינוי זה. עוד ציין החזו"א שכבר בתרומת הדשן² כתב ששינוי זה לא מועיל בעיסה עבה (אלא שתה"ד כתב זאת רק לדעת רבי).

למדנו בשיעור הקודם שהגמרא מחלקת בין עיסה עבה לרכה. לישת עיסה עבה היא מלאכה מן התורה, אולם לישת עיסה רכה נאסרה מדרבנן גזירה שמא יבוא ללוש עיסה עבה. כמו כן ראינו שהכנת דברים נוזליים לגמרי שלא נוצר בהם דיבוק וחיבור (כגון קפה או מטרנה) אין בה איסור כלל, שאין כאן אלא המסה של המוצק לתוך הנוזל.

האם יש לשנות גם בגיבול

הגמרא הזכירה את השינוי בסדר החומרים כשעסקה בדעת רבי.³ תרומת הדשן מסביר ששינוי זה מועיל דווקא לדעת רבי. כאמור לדעת רבי איסור לישה מהתורה הוא בנתינת החומרים ואם כן מובן שלשיטתו השינוי בשלב זה אכן משמעותי, אך לדעת רבי יוסי ברבי יהודה לישה מן התורה היא דווקא בשלב הגיבול – ואם כן השינוי בסדר החומרים אינו מעלה ואינו מוריד שהרי אין זו הלישה. לאור דברים אלו מסיק תה"ד שבעיסה רכה יש לעשות שני שינויים – שינוי בנתינת החומרים (לדעת רבי שאיסור לישה הוא בשלב זה) ושינוי בגיבול (לדעת רבי"י שאיסור הלישה הוא בגיבול). בעקבות תה"ד הלכו המשנ"ב⁴ שש"כ⁵ והפוסקים האשכנזים והצריכו שני שינויים. המשנ"ב מביא דוגמה לכך מהכנת סלט של חריין וחומץ בשני שינויים – שינוי בסדר החומרים ושינוי

בגמ' (קנו). אמרו שמותר להכין עיסה רכה בשינוי סדר החומרים. כלומר שאם ביום חול רגיל לתת תחילה את הנוזל ואח"כ את המוצק – אז בשבת ייתן תחילה את המוצק ואח"כ את הנוזל. וכך פסק השו"ע סימן שכא סע' יד "צריך לשנות, כיצד? נותן את השתיתא ואח"כ נותן את החומץ".

הדברים מובנים לדעת השו"ע שפסק (כר' יוסי בר' יהודה) שבנתינת הנוזל לתוך המוצק אין איסור מהתורה. אך למדנו שדעת הרמ"א לחשוש לשיטת ספר התרומה (כדעת רבי) שכבר בנתינת הנוזל יש איסור תורה, וא"כ לכאורה לא יועיל שינוי, ונראה לומר שהשינוי מועיל לשיטתו רק מכיוון שעיסה רכה היא איסור דרבנן.

החזון איש¹ מעיר ששינוי סדר החומרים אינו שינוי גמור. לעומת שינוי בצורת הגיבול ובכלי הגיבול כאן אין שינוי בפעולות אלא רק בסדר שלהן ולכן שינוי זה מועיל רק

² תרומת הדשן סימן נג.

³ רבי אמר שאין גובלין את הקלי אך הסכים שבוחשין את השתית, ועל כך תרצה הגמרא שמדובר על שתית רכה כשבוחשה בשינוי סדר החומרים.

⁴ משנה ברורה סימן שכא ס"ק סח.

⁵ שמירת שבת כהלכתה פרק ח סעיף ט.

¹ חזון איש סימן נח ס"ק ב ד"ה ונראה.

(כיוון שאיננו פוסקים כרבי אלא רק חוששים לשיטתו).

אם כן לדעת החזון איש ניתן לשנות או בסדר החומרים או באופן הגיבול.¹⁰

סיכום

בעיסה עבה יש איסור תורה ולא יועילו השינויים הנ"ל.

בעיסה רכה יש איסור דרבנן. לדעת תה"ד ומשנה ברורה צריך שני שינויים – בסדר החומרים ובגיבול. לדעת החזון איש די באחד משינויים אלו.

בגיבול (לערבב בנענוע הכלי או באצבע או שתי וערב). אך בעיסה עבה לא יועילו שינויים אלו.

בניגוד לתה"ד שהבין ששינוי סדר החומרים מועיל רק לרבי, הבין החזון איש⁶ ששינוי זה מועיל לכל הדעות ואף לדעת ריב"י (שהלכה כמותו).⁷ לכן לשיטתו די בשינוי סדר החומרים ואין צורך לשנות בנוסף לכך בזמן הגיבול.

האם ניתן לשנות רק בגיבול

בגמרא מובאת דוגמא של הכנת שתית והוזכר שבחול רגיל לתת תחילה את החומץ ואחר כך את השתית, ולכן בשבת יתן תחילה את השתית ואח"כ את החומץ.

האחרונים נחלקו בעיסה שלא נהוג בה סדר מסויים לנתינת החומרים – האם ייתן את היבש תחילה (כפי שכתבה הגמ') ויחשב לו כשינוי או שאין אפשרות לשנות בסדר החומרים בעיסה זו. החזון איש נקט כדעת הט"ז⁸ שאין זה נחשב לשינוי כיוון שאין סדר קבוע.

למרות שלא ניתן לשנות בסדר החומרים, מחדש החזון איש⁹ שניתן להכין עיסה רכה זו ע"י שינוי באופן הגיבול. אף שהאשכנזים נהגו לחשוש לדעת רבי שהלישה נעשית בשעת נתינת החומרים וא"כ לשיטתו לא נעשה כאן שינוי – בדרבנן אין להחמיר בזה

⁶ חזון איש סימן נח ס"ק ה' ד"ה ומשמע. וכדעת הדרישה סימן שכא ס"ק ד"ה וגם.

⁷ החזון איש לא באר טעמו – או מפני שהבין שקושיית הגמרא היא גם אליבא דכולי עלמא (כהבנת הרמב"ם ורי"ו המובאת בב"י סעיף יד), או שאף שהקושיה היא לדעת רבי מ"מ האוקימתא בברייתא היא לכו"ע (כהבנת מג"מ פכ"א הל"ג ותלמיד הרמב"ן שבת קנז).

⁸ ט"ז סימן שכא ס"ק יא.

⁹ שם סק"ו ד"ה ואם.

¹⁰ ניתן לתמצת שיש שני הבדלים בין תה"ד והחזון איש: (1) תה"ד מצריך שינוי דווקא בשלב הלישה העיקרי – לרבי בנתינת החומרים ולריב"י בגיבול. אך לחזון איש השינוי יכול להיעשות בשלב העיקרי או לפניו – לכן לשיטתו לריב"י יועיל גם שינוי בנתינת החומרים. (2) הבדל בנוגע לפסיקה – תה"ד חושש גם לרבי וגם לריב"י, אך החזון איש בדרבנן אינו חושש לרבי.

